

Türk Dil Kurumu Yayınları

TÜRK DÜNYASINDA
MEVLİT GELENEĞİ

Türk Edebiyatları Bilim ve Uygulama Kolu

Ankara, 2023

IRAK TÜRKMENELİ'NDE MEVLİT GELENEĞİ

*Necdet Yaşar BAYATLI**

Giriş

Sözcük olarak Arapça kökenli olan “mevlûd (مولود)”, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in doğum yeri ve zamanı dolayısıyla yapılan merasimler ve okunan metinler anlamında kullanılmaktadır. İslam dünyasının muhtelif yerlerinde Müslümanlar tarafından yüzyıllardır bu merasim ve kutlamalar yapılmaktadır. Dünyanın birçok coğrafyasında hâkimiyet sürdüren Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren mevlit geleneği icra edilmiş ve bilhassa Süleyman Çelebi'nin yazıp hazırladığı ve halk arasında Mevlit olarak anılan Vesîletü'n-necât adlı eseri çok sevilmiştir, günümüzde de Türk dünyasının farklı yerlerinde icra edilen mevlit törenleri sırasında okunduğunu çeşitli kaynaklardan öğrenmekteyiz.

Türk Dili Kurumu Türkçe Sözlük'ünde mevlit için şu açıklama yapılmıştır: 1. Hz. Muhammed'in doğumunu, hayatını, anlatan mesnevi. 2. Bu mesnevinin okunduğu dinî tören. 3. Doğma, doğum. 4. Doğum yeri, insanın doğduğu yer (TDKS 2005:1384).

En geniş manası ile mevlit, dinî-toplumsal açıdan kutsal ve önemli kabul edilen günlerde Hz. Muhammed'in hayatını anlatan şiirlerin okunduğu, Kur'an tilavetinin yapıldığı, ilahilerin söylendiği ve halka yemeklerin, tatlıların, şerbetlerin dağıtıldığı törenleri ifade etmektedir (Yanmış 2012: 117).

İlk mevlit törenlerinin Mısır'da Fatımiler zamanında Muizlidînillah (972-975) döneminde yapıldığı ve bu kutlamaların Erbil'deki törenlerin öncüsü olduğu söylenmektedir (Ateş 1954: 3). Söz konusu mevlit törenleri siyasi amaçla saraylar içerisinde resmî bir şekilde halktan uzak, sadece üst düzey devlet görevlilerinin katıldığı bir devlet töreni mahiyetinde gerçekleştirilmiştir. Mevlit töreni, sadece Hz. Muhammed için değil, kızı Hz. Fatma, damadı Hz. Ali ve torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in yanı sıra dönemin halifesi için de yapılmıştır (Akpınar 1999: 182). (Kaynak.adaki isim Akpınar, buradaki Akpınar. Hangisi doğru _)

* Prof. Dr.; Bağdat Üniversitesi Öğretim Üyesi, Irak.

Günümüzde düzenlenen törenlerin içeriğine benzer ilk mevlit töreni, Selçuklu Devleti zamanında Erbil Atabeyi Muzafferidin Gökbörü döneminde yapılmıştır. Bu dönemde görkemli bir şekilde düzenlenen törenler halka açık olmuştur (Timurtaş 1980: IV). Bu dönemden sonra mevlit geleneğinin İslam dünyasının muhtelif yerlerinde yaygınlaştığı kaynaklarda belirtilmiştir (Kara-Kemikli 2007, Kemikli- Çetin:2010).

İslam dünyasında yazılan ilk mevlidin 13. yüzyılın başında İbn Dihye el-Kelbî tarafından kaleme alınan “Kitabü’t-Tenvir fi-Mevlidi’s-Sirâci’l-Münîr” adlı eser olduğu birçok kaynakta belirtilmiştir. El-Kelbî bu eserini Muzafferidin Gökbörü’ye takdim etmiştir. Müellif bu eserden dolayı Kökbörü tarafından 1000 dinarla ödüllendirilmiştir (Özdemir, 1999).

Bununla birlikte Ebu Bekir bin Abdullah el-Kaysi, Hafız Irakî, müfessir İbn-i Kesir ve Ali bin Muhammed Şeybanî (İbn-i Deybe) ilk mevlit yazarlarından sayılır. Türkçede de birçok mevlit kaleme alınmış ancak bunların en meşhuru ve toplumda kabul göreni Süleyman Çelebi’nin Vesiletü’n-necât isimli eseri olmuştur. Süleyman Çelebi bu eserini Hz. Muhammed’in diğer peygamberlere üstün olduğunu ispat etmek için yazmıştır (Ermiş 2019:22).

Osmanlı döneminde Sultan III. Murad, 996 (1588) yılında merasimle mevlit kutlamalarını başlatmakla birlikte resmî olmasa da Osmanlı Devleti’nde kutlamaların bundan önceki dönemlerde de yapıldığı bilinmektedir (Özel, 2004).

Mevlit ve Mevlit Törenleri

Anadolu’nun muhtelif yerlerinde olduğu gibi Irak Türkmenleri arasında da mevlit okutmak oldukça sık karşılaşılan bir gelenek halini almıştır. Başkent Bağdat başta olmak üzere Irak’ın Kerkük, Erbil, Musul, Selahattin, Diyale ve bu illere bağlı onlarca ilçe, nahiye ve köylerde yaşayan Türkmenler arasında mevlit okutma geleneği, temel bir dinî uygulama formu niteliğinde olduğu ve düzenlenen mevlit törenlerine çok büyük değer verildiği söylenebilir. Doğum-evlenme-ölüm şeklinde sınıflandırılan hayatın üç temel geçiş döneminin farklı kademelerinde mevlit okutulmasının, Irak Türkmenleri arasında yüzyıllardır devam eden bir gelenek olduğu ifade edilebilir.

Irak Türkmenleri arasında mevlit geleneğine Peyğember mevlidi / Peğemeber mevlüdü denmektedir. Bu adlandırmanın Türkmenlerin yaşadığı tüm yerleşim birimlerinde geçerli olduğu söylenebilir.

Irak Türkmenleri arasında genellikle peygamber efendimizin doğum yılı dönümü, Hz. Ali’nin doğumu ve dinî anlam taşıyan diğer günler, doğan bebeğin yedinci günü ve sünnet merasimi, nikâh kıyma ve düğün günü, vefat eden kişi için üçüncü, yedinci, kırkinci günlerde ve seneyi devriyesinde, ramazan gecelerinde özellikle Kadir Gecesi, hafta içi mübarek olarak sayılan pazartesi, perşembe ve cuma günlerinde mevlit okutulmaktadır. Bununla birlikte

Hacdan ve umreden dönenler, üniversite eğitimini tamamlayan öğrenciler ve ayrıca şehitler için mevlit okutma geleneği çok yaygındır. Ayrıca 2003 yılından sonra Türkmen şehitleri için düzenlenen anma törenleri sırasında mevlit okutulur. Şunu da belirtmekte fayda var, bazı kişi ve aileler bir konu ile ilgili muratlarına erişince nezir / adak olarak yaygın bir şekilde mevlit okutmaktadırlar.

Mevlit, genellikle cami imamları ve din adamları tarafından okunmaktadır. Irak Türkmenleri arasında mevlit okuyan kişiye / din adamına mevlüt oxuyan / oxıyan / okuyan adı verilmektedir. Molla Sabır Abdulakdir Kerküklü (1868-1940), Molla Taha Abdulakadir Kerküklü (1876-1969), Seyit Zeynel Mustafa Sabuncu (1888-1983), Molla Abdullah Ömer Lubyacıoğlu (1894-1974), Molla Sufi İsmail Kerküklü (1848-1946), Topal Molla Muhammet Merdan Kasap (1892-1978), Molla Hassun Abdulvegal Kölemen (1917-1988), Molla Tabip Mola Reşit (1939-1999), Hafız Molla Salih Arap (1910-1982), Molla Hasan Cığerci (1927-), Hacı Mustafa Ömer Küzeci (1929-1996), Molla Ali Cuma Sorani (1926-1980), Molla Ömer Süleyman Yayçılı (1912-1981), Hafız Molla Hasan İlyas Bayatlı (1916-1884), Molla Şakir Kadir Veli (1934-1996), Molla Ali Yunus Tirkalanlı (1957-2006), Derviş Cihat Muhammet Saki (1957-2006), Hacı Nurettin Ahmet Muhittin (1929-1995), Molla Ömer Tahir Muhlis (1915-1982), Molla Burhan Ahmet Merdan Çardağlı (1919-2004), Molla Hasan Cafer Sadık (1927-1998), Molla Haşim Ali Haydar Kasapoğlu (1928-1998), Hafız Molla Cuma Zeynel Dabbağolu (1922-2002), Molla Ömer Muhammet Kerim Sürmeli (1912-1998), Hafız Molla Nurettin Hurşit Bakkaloğlu (1930-2007), Hacı Kasım Mustafa Bayraktar (1934-2005), Molla Nuri Kadir Şekerci (1917-1999), Molla Abbut Medet Bostancı (1924-1980), Hacı Mahmut Abbas Boyağcı (1928-1998), Molla Ahmet Mevlüt Koryalı (1933-2008), Molla Ali Koryalı (1902-1963), Hacı Fatih Abdulaziz Hürmüzlü (1929-1995), Molla Abdulvahit Samat Tirkalanlı (1937-2006), Molla Ömer Şükür Arpacıoğlu (1927-1976), Hafız Abdulsamat Mustafa Tisinli (1927-1986), Hafız Abbas Ahmet İbrahim Musullu (1942-1981), Molla Abbas Cemal Ali Tisinli (1955-1982), Molla Hasan Ali (1959-1982), Hafız Molla Haydar beşirli (1955-1982), hafız Molla Necim Faris Ahmet (1917-1978), Molla Ahmet Abdullah Palancı (1915-1968), şair Abdulkerim Zeynelabidil Demirci (1883-1963), Molla Mehmet Kaleli, Molla Salih Arap, Molla Musa Kerkük'te tanınmış mevlit okuyucularındandır (Sait, 2019:303-304). Bununla birlikte kadınların düzenlediği mevlit okutma törenlerinde mevlit okuyucusu kadın olur. Kerkük'ün en meşhur kadın mevlit okuyucularından Molla Zemez Tisinli, Molla Leyla, Molla Um Sermet vd. (KK).

Mevlitler genellikle cami, mescit, Hüseyniye¹, tekkelerde olduğu gibi mevlidi okutan kişinin evi içinde, teras katında veya evinin önünde, bahçesinde okutulmaktadır. Mevlidi okuyan kişi ve yanında bulunan ekibi (Genellikle 1-6 kişi) herkesin görebileceği bir yerde oturur. Eskiden mevlit okuyan kişi düzenlenen oturma şekline göre ortada oturtulurdu. Ekibe meslekte en eski ve yaşlı olan kişi başkanlık yapar, ondan daha küçüğü kalfa olur. Diğerleri ise ekip başkanı ve kalfaya eşlik ve yardım eder; söylenen methiyelerde nakaratları okur.

Eskiden mevlit okuyan kişi, mevlit sırasında tef ve darbuka eşliğinde geleneği icra ederdi, günümüzde keman, ney, saz ve geliştirilmiş darbuka ve teflerden yararlanılmaktadır. Özellikle televizyon kanallarında düzenlenen mevlitlerde teknolojinin geliştirdiği bu müzik aletlerinden çok yararlanıldığı görülmektedir.

Mevlit okuyan kişinin, toplum tarafından sevilen, terbiyeli ve dindar olması şartı her zaman aranır. Ayrıca sesinin de güzel olması gereklidir. Mevlit okuyan kişi, cami ve tekkelerde bir usta mevlit okuyanın yanında eğitim görür. Ustasından mevlit sırasında okunan makam ve şiirlerin yanı sıra peygamber efendimizin menakıbı ve hakkındaki bilgileri öğrenir. En önemli şart ise bu işi sevmesi gerekir (Kk).

Mevlit töreni, Kuran-ı Kerim'den ayetler okunarak başlatılır. Daha sonra, Irak Türkmenleri arasında Perde Kasidesi olarak bilinen, Bürde Kasidesinden birkaç beyit okunarak devam edilir. Örneğin anılan kasideden

*Ve bette terkâ ilâ en nilte menziletên
Min kâbe kavseyni lem tüdrek ve lem terumi veya
Muhammedün seyyidü 'l-kevneyni ve 's-sekaleyn
Ve 'l-ferikayni min urubin ve min acemi*

beyitlerinin okunması çok yaygındır (Kk)

Bununla birlikte peygamber efendimize övgü sözlerini; dört halife Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye rıza ifadelerini içeren şiirler okunur (Kk).

Mevlit sırasında peygamber efendimizin doğumu, hayatı, vefat edişi, huyu ve sıfatları, merhameti ve müminlere olan sevgisi yanı sıra ehlibeytini ve İslam uğruna verilen mücadelesi ezgili bir üslupla anlatılır.

¹ Hüseyniye, Şiilerin Muharrem ayının ilk on günü gerçekleştirdikleri Azadârî yani matem merasimlerini icra ettikleri özel mekânlardır. Türkler arasında Hüseyniyye olarak bilinen mekânlar, Irak ve Lübnan'da hüseyniyye, İran'da hüseyniyye veya tekiye, Uman ve Bahreyn'de me'tem, Hindistan'da imambârâ, azâhâne ve âşûrhâne diye bilinmektedir. Mimarî açıdan dairevi tiyatrolara benzeyen bu yapılar genelde hayır sahipleri tarafından yapıp vakıf gelirleriyle idare edilmektedir. İran'da özellikle Kaçarlar döneminde (1796-1925) şahlar, itibar kazanmak gayesiyle hüseyniye inşasına ihtimam göstermişlerdir (Öz 1999).

Daha sonra sırasıyla Saba, Hicaz ve Divan makamları ile şiir okunarak devam edilir. Derleme yapma fırsatı bulduğumuz mevlithan Molla Ahmet Beyazıt Hürmüzlü'nün belirttiğine göre bu durum Kerkük için geçerli olup diğer Türkmen il ve ilçelerinde ufak tefek farklılıklar gösterebilir.

Mevlide başlanırken Saba makamı ile Arapça olarak;

Allahümme salli ve sellim ve barik ala ruh seyidüna Aba El-Kasim Muhammed ellezi tenehlü bihi el-ukad ve tenferic bihi el-kerb, ve tukza bihi el-havayic ve tenal bihi el-ragaib ve hüsnül havatim ve yustaska al-ğumam bivechihi el-kerim ve âla alihi ve sahibihî fi küli luhma ve nefş biadad küli malumin lek vb.

اللهم صلي وسلم وزد وبارك على روح سيدنا ابا القاسم محمد الذي تتحل به العقد وتنفرج به الكرب وتقضى بيه الحوائج وتنال به الرغائب وحسن الخواتم ويستسقى الغمام بوجه الكريم وعلى اله وصحبه في كل لحمة ونفس بعدد كل معلوم لك. والى اخره

Hicaz makamı ile okunan Ankaralı Vâli'den genellikle şu beyitler okunur

*Ey Hudâ'dan lutf u ihsân isteyen
Mevlid-i pâk-i Resûlullah'a gel
Cennet içre hûr u gılmân isteyen
Mevlid-i pâk-i Resûlullah'a gel*

*Ol Resûl'ün doğduğu şeb bî-gümân
Leyle-i Kadr'e müşâbihdir hemân
Bulmak istersen cehennemden emân
Mevlid-i pâk-i Resûlullah'a gel*

*Zât-ı pâki cân u dilden dinle sen
Mahz-ı Nûr-i Hakk'dır ol zât-ı hasen
Olduğunca dünyâda sağ u esen
Mevlid-i pâk-i Resûlullah'a gel*

*Meclis-i mevlidde ey Vâli müdâm
Ol Resûl'e kıl salât ile selâm
Cennet-i a'lâda ister isen makâm
Mevlid-i pâk-i Resûlullah'a gel*

*Fikr edüp dünyâdan elbet geçmeği
Cennete âhir sırâtdan geçmeği
Havz-ı kevserden dilersen içmeği
Mevlid-i pâk-i Resûlullah'a gel*

Ayrıca divan makamı ile Türkmen şairi Muhammet Sadık'tan da aşağıdaki parçalar okunur.

*Aç gözlerini yatma bu dünyada ölüm var
Herkes ölecektir bütün eşyada ölüm var
Hak sevgisiyle bugün doğru yürü hakka boyun eğ
Rüya gibidir ömür ki rüyada ölüm var (Muhammet İzzet Hattat).*

Mevlide peygamber efendimizin vasıflarını ezgiyle anlatılarak devam edilir: Örneğin

*Şeref verdin şu dünyaya
Işık verdin güneş aya
Sen mübeşşirsin Huda'ya
Ya Mustafa Ya Mustafa*

*Nübüvvet Mihri nişanın
Nurusun her iki dünyanın
Hatimsin enbiyanın
Ya Mustafa Ya Mustafa (Kk)*

Uzun hava şekilde Süleyman Çelebin'nin Viladet Bahri okunur:
Viladet Bahri

*Şefiul 'usati fi yevmil'arasat,
Hazreti-i Ahmedü Mahmudü
Muhammed Mustafa râ Sâlevat*

*Amine hatun Muhammed anesi
Ol sadeften doğdu ol dür dânesi*

*Çünkü Abdullah'dan oldu hâmile
Vakt erişdi hefte vü eyyâm ile*

*Hem Muhammed gelmesi oldu yakîn
Çok alametler belirdi gelmedin*

*Ol Rebiu'l-evvel ayı nicesi
On ikinci gece isneyn gecesî*

*Ol gece kim doğdu ol hayru'l-beşer
Anesi anda neler gördü neler*

*Dedi gördüm ol habibin annesi
Bir acep nur kimin güneş pervanesi*

Mevlide İbrahim Refet Efendi'nin eserinden Merhaba Kasidesi'nden birkaç beyit okunarak devam edilir².

*Ol gecede cümle şeytan-ı merîd
Tard olup göklerden oldu nâ-bedîd*

*Bu şeb olsun cümle putlar ser-nigûn
Hem hacîl olsun o kavm-i müşrikûn*

*Gaib olunca melek feth oldu bâb
Geldi üç hatun misâl-i afitâb*

*Meryem ü Havva ü diğer Asiye
Her birisi bana itdi tehniye*

*Merhaba ey iftixar-ı enbiya
Merhaba ey şemü-i cemu-i evliya*

*Merhaba ey menbau-izz ü vefa
Merhaba ey kan-ı eltaf-ı Hudâ*

*Merhaba ey can-ı baqi merhaba
Merhaba uşşakı saqi merhaba*

İbrahim Reefet'ten ayrıca şu parçalar da sık sık okunmaktadır

*Çün qarîb oldu ki mihrâd-ı tulû'
Anasından ettdi envâr-ı sûtû'*

*On ikinci gün Rabîu'l-evvelîn
Hem düşünbiş gecesi idi bilin*

*Düştü kevneyn içre envâ-ı sadâ
Kim cihâna doğdu nûr-ı Mustafa*

*Bir melek geldi bana verdi selam
Görmedim ruhsârını söyler kelâm*

*Dedi bu gece doğar bir tıfl-ı pâk
Pâyine ruhsârı şahlar ola hâq*

² Irak Türkmen Türkçesi ile yazılıp söylenen bu ilahi metinleri buraya aktarılırken Arapça ح harfi için x, ع harfi için q harfleri kullanılmıştır.

*Müjdeler! Senden doğar o cism ü cân
Makdemine muntazır ker u biyân*

*İsm-i pâkini Muhammed qoya haq
Olîser parmağıyla ay iki şaq*

*Gâib olunca melek feth oldu bâb
Geldi üç hâtun misâl-i âfitâb*

*Meryem ü Havva vü diğêr Âsiye
Her birisi bana etti tehniye*

*Çün harâret gâlip oldu cânıma
İkisi oturdu iki yanıma*

*Arkama geldi oturdu o biri
Rıfqi ile tuttu belimden ol peri*

*Verdiler bir kâse ile şerbeti
İçtim oldum ol zülâl-i hikmeti*

*Nûra garq oldu vücudum serteser
Rahat oldum görmedim asla keder*

Daha sonra Süleyman Çelebi'nin eserinden yararlanılarak dört halife Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin methedilmesi bölümüne geçilir.

Mevlit sırasında hazır bulunanlara tatlı, meyve suyu ve içecek türleri, Irak Türkmenleri arasında "külçe" olarak bilinen hurmalı, cevizli ve sade kurabiyeler veya yiyecekler kimi zaman mevlit öncesi kimi zaman da sonrasında dağıtılır. Ancak mevlidi okuyan mollaların çoğu seslerini ve performansları etkilememesi için mevlidin sona ermesinden sonra yemek yemeyi tercih eder.

Mevlit sırasında Hz. Muhammed için tef ve darbuka eşliğinde halkı coşturan ve ortama şenlik havası katan birçok methiye okunmaktadır. Bu methiyelerden birkaç örnek aşağıya alınmıştır.

Oxusan mevlid oxu

*Oxusan mevlid oxu
Salavat versin çoxu
Muhammed adın geti
Serptikçe gilap qoxu*

*Muhammed'in adınnan
Baldan şirin dadınnan
Qiyamet mehşer günü
Çıxmıyağın yadınnan*

*Oxusan mevlid oxu
Salavat versin çoxu
Muhammed adın geti
Serptikçe gilap qoxu*

*Halal mala halal qat
Bereketi halal sat
Her gün yüz bin kere
Muhammed'e salavat*

*Oxusan mevlid oxu
Salavat versin çoxu
Muhammed adın geti
Serptikçe gilap qoxu*

*Şefi Muhammed olsun
Münkirin rengi solsun
Salavat verenlerin
Cennet mekanı olsun*

*Oxusan mevlid oxu
Salavat versin çoxu
Muhammed adın geti
Serptikçe gilap qoxu*

*Medet Allah'im medet
Gel göklere uzat yar
İki dünyanın serveri
Ebulkasım Muhammet*

*Oxusan mevlid oxu
Salavat versin çoxu
Muhammed adın geti
Serptikçe gilap qoxu*

*Muhammet Ali Hasan
Münkirin dahrın kesen
Sıratül Mütekimnen
Geçmağ olaydı asan*

*Oxusan mevlid oxu
Salavat versin çoxu
Muhammed adın geti
Serptikçe gilap qoxu*

*Yolum düşeydi Hacca
Ya gündüz ya da gece
Seni Allah sevipti
Men seni sevmem nece*

*Oxusan mevlid oxu
Salavat versin çoxu
Muhammed adın geti
Serptikçe gilap qoxu*

*Aşqınnan yandı canım
Çürüdü yerde yanım
Necat'in günahların
Bağışlayın Sultanım*

(Molla Sabahattin Hürmüzlü, <https://www.youtube.com/watch?v=HYnOhQeB2W0>)

Ver Salavat

*Ver salavat Ahmed'e Muhammed'e
Dini qurdu dayandı her zahmete
Qurban ollam Medine'de Ahmed'e
Hayran ollam Medine'de Ahmed'e
Ne güzeldi minaresi ravzası
Nanca şirin Medine'nin havası*

*İnan Muhammed üregim başıdı
Ebubekir Taha'nın qardaşıdı
Gözlerimde Ümer Usman yaşıdı*

*Canım qurban olsun İmam Ali'ye
Bütün imamlara hem sahabiye*

*Ver salavat Ahmed'e Muhammed'e
Din qurdu dayandı her zahmete
Qurban ollam Medine'de Ahmed'e
Hayran ollam Medine'de Ahmed'e
Ne güzeldi minaresi ravzası
Nanca şirin Medine'nin havası*

*Adı şirin Ahmed Muhammed Taha
Allah yanında kıymetin çox baha
Qismet olsun gidağın Beytullah'a
Çox özledim Muhammed'in elini
Gözden görüm Peygamber'in/habibimin yerini*

*Ver salavat Ahmed'e Muhammed'e
Din qurdu dayandı her zahmete
Qurban ollam Medine'de Ahmed'e
Hayran ollam Medine'de Ahmed'e
Ne güzeldi minaresi ravzası
Nanca şirin Medine'nin havası*

*Keşke o Zemzem'in suyun içeydim
Safa marva arasında qaçaydım
Arafat'ta aralarında duraydım
Elim qaldırım semaya duaya
Qismet olsun herkes getsin Kâbe'ye
Qismet olsun herkes bir de gidağ Kâbe'ye*

*Ver salavat Ahmed'e Muhammed'e
Din qurdu dayandı her zahmete
Qurban ollam Medine'de Ahmed'e
Hayran ollam Medine'de Ahmed'e
Ne güzeldi minaresi ravzası
Nanca şirin Medine'nin havası*

*Mulla Ahmed seni methetti her anda
Sabrı qalmadı tükendi cana
O gün olsun durağ merqediv yana
Sevdav sürme tekin gözlere
Mahşer günü sen şefi ol bizlere*

*Ver salavat Ahmed'e Muhammed'e
Din qurdu dayandı her zahmete
Qurban ollam Medine'de Ahmed'e
Hayran ollam Medine'de Ahmed'e
Ne güzeldi minaresi ravzası
Nanca şirin Medine'nin havası*

(Hüseyn Altınses, <https://www.youtube.com/watch?v=UgDZKwn4Ywk>)

Qurban olum

*Qurban olum
Ya Muhammed men sene qurban olum
Hayran olum
Hayran olum
Ya Muhammed adıva hayran olum*

*Doğum günün Mecus'un ataşı söndü
Kisra'nın azim taqı kiye bölündü
Dediv Kisra qonbağı suraqanıdı
Özüve dediğive qurban olum
Özüve dediğive hayran olum*

*Qurban olum
Qurban olum
Ya Muhammed men sene qurban olum
Hayran olum
Hayran olum
Ya Muhammed hayran olum
Ya Muhammed adıva hayran olum*

*Bir gecede çekindiv yeddi asmana
Qalbi müimin olanlar inanır buna
Tek sen misafir gettin haqqın/Allah yanına
Özüve Allah'ıva qurban olum*

*Qurban olum
Qurban olum
Ya Muhammed men sene qurban olum
Hayran olum
Hayran olum
Ya Muhammed adıva hayran olum*

*Kiye bölündü işaret edende v aya
Göz tikmediv dünyada köşke saraya
Sizdedi inan taqva sizdedi hayat
O hayalı yüzüve qurban olum*

*Qurban olum
Qurban olum
Ya Muhammed men sene qurban olum
Hayran olum
Hayran olum
Ya Muhammed adıva hayran olum*

*Deve geldi yanıva şikat eyledi
Pişmiş et zehirliyem yeme söyledi
Ankabutlar senivçin perde işledi
Özüve ankabutıva qurban olum*

*Qurban olum
Qurban olum
Ya Muhammed men sene qurban olum
Hayran olum
Hayran olum
Ya Muhammed adıva hayran olum*

*Ceyrana kefil oldıv süt versin geçsin
Ceyran şahadat verdi sen peygambersin
Avçı imana geldi naçar neylesin
Özüve ceyranıva qurban olum*

*Qurban olum
Qurban olum
Ya Muhammed men sene qurban olum
Hayran olum
Hayran olum
Ya Muhammed adıva hayran olum*

*Seher vaxtı Aişe (Ayşe) igne getirdi
Peygamberin nuruyla igneni gördü
Bu cemel endi sende ey habib sordu
Özüve cemelıva qurban olum*

Qurban olum
Qurban olum
Ya Muhammed men sene qurban olum
Hayran olum
Hayran olum
Ya Muhammed adıva hayran olum

Bozok söyler mehşerde unutma bizi
Bu mübarek kıymetli meclisimizi
Mahrum etme havzuvdan bütünümüzü
Mahrum etme Kevserivden bütünümüzü

Qurban olum
Qurban olum
Ya Muhammed men sene qurban olum
Hayran olum
Hayran olum
Ya Muhammed adıva hayran olum

(Hüseyin Altınses, https://www.youtube.com/watch?v=utlZ_TXubjU)

Ya Rab Mahrum Eyleme

Ya Rab mahrum eyleme
Bizleri cennetivden
Ya Mustafa çıxmaram
Ölünce sünnetivden

Muhammed ğara girdi
Üstüne vahi endi
Qaleme ispat oldu
İslam en güzel dindi

Ya Rab mahrum eyleme
Bizleri cennetivden
Ya Mustafa çıxmaram
Ölünce sünnetivden

Musa 'ya dilen oldu
Sözüne gülen oldu
Allah 'tan bir mucize
Çögeni ilan oldu

*Ya Rab mahrum eyleme
Bizleri cennetivden
Ya Mustafa çıxmaram
Ölünce sünnetivden*

*Ezanı verer pekler
Camiler bizi bekler
Şeytanların şerrinnen
Qorur bizi melekler*

*Ya Rab mahrum eyleme
Bizleri cennetivden
Ya Mustafa çıxmaram
Ölünce sünnetivden*

*Halaldan yığdım çöpüm
Zenzem dolayıd köpüm
Allah versin murazım
Kâbe'nin daşı öpüm*

*Ya Rab mahrum eyleme
Bizleri cennetivden
Ya Mustafa çıxmaram
Ölünce sünnetivden*

*Adil Aqil Ali diyer
Haq bir söz bize uyar
İslam Allah'ın yolu
Kim bele dinden cayar*

*Ya Rab mahrum eyleme
Bizleri cennetivden
Ya Mustafa çıxmaram
Ölünce sünnetivden*

(Ahmet Beyazıt Hürmüzlü, <https://www.youtube.com/watch?v=2WQv39TsZzU>)

Doğum Günü

*Doğum günü doğum günü
Görünmüştü çox mucize
Eşidine bu düğünü
Gönül dolu ver salavat*

*Doğan daqqa doğan daqqa
Şan dağıldı bütün xalqa
Secde etti Allah'ına
Arxasınnan doğan daqqa*

*Doğum günü doğum günü
Görünmüştü çox mucize
Eşidine bu düğünü
Gönül dolu ver salavat*

*Beyitte putlar asılmıştı
Ona qurban kesilmıştı
Anasından doğan gece
Köbegi de kesilmıştı*

*Doğum günü doğum günü
Görünmüştü çox mucize
Eşidine bu düğünü
Gönül dolu ver salavat*

*Rahmet geldi bütün asra
Azat oldu qul ü esra
Peyğamberimiz doğan gece
Çatlamıştı taqı-ı Kisra*

*Doğum günü doğum günü
Görünmüştü çox mucize
Eşidine bu düğünü
Gönül dolu ver salavat*

*Bütün dinden dimimiz öndü
Hep İslamlığ bize döndü
Peyğmeberimiz doğan gece
Macusun ataşı söndü*

*Doğum günü doğum günü
Görünmüştü çox mucize
Eşidince bu düğünü
Gönül dolu ver salavat*

*Sava Suyu çekilmişti
Gözün haqqa tikilmişti
Peyğamberimiz doğan gece
Sava suyun içilmişti*

*Doğum günü doğum günü
Görünmüştü çox mucize
Eşidince bu düğünü
Gönül dolu ver salavat*

*Yetim doğdun baban yoxtu
Kifr ü işrak daha çoxtu
Hacı Sabah bu sözləri
Dosta güldü yada oxtu*

*Doğum günü doğum günü
Görünmüştü çox mucize
Eşidince bu düğünü
Gönül dolu ver salavat*

(Sabahattin Hürmüzlü, <https://www.youtube.com/watch?v=Dqlk8CWi5yY&t=1010s>)

Mevlit okuma sırasında peyğamber efendimizin aşkına nesir şeklinde söylenen sözlerden örnek olarak birkaç parça aşağıda sunulmuştur.

*Mevlidi peyğmaber şad eder bizi
Qiyamet gününde yad eder bizi
O sırat köprüsü musulman izi
Geçirt o sıratdan bizi peğmeber
Edecağtır azat bizi peyğmeber
Ulu peymeber şanlı peyğmber (Kk)*

Söylenen şiirlerden örnek olarak Molla Ali Enver Köprülü'nün okuduğu şiir aşağıya alınmıştır.

*Bize rahmet olmaz idi olmasaydı Mustafa
Şan ü izzet olmaz idi olmasaydı Mustafa
Haq Teala qıldı bu nimet xalqa İslam dinini
Hiç bu nimet olmaz idi olmasaydı Mustafa
İlm ü himmetle quruldu şanlı İslam Devleti*

Hiç bu devlet olmaz idi olmasaydı Mustafa
 Ol habip teki günlerine muhabbet nürü
 Ki muhabbet olmaz idi olmsaydı Mustafa
 Hükümü Kuranla beyan etti şeriat yolunu
 Pek şeriat olmaz idi olmasaydı Mustafa
 Sünnetiyle aleme öğretti axlaq ü edep
 Öyle Sünnet olmaz idi olmsaydı Mustafa
 Ümmete qılmağ şefaät Allah'a qıldıracağ
 Hiç şefaät olmaz idi olmasaydı Mustafa
 Mustafa'yı kim severse naili cennet olur
 Ehl-i cennet olmaz idi olmasaydı Mustafa
 Mucizatından keramet qaldı ümmete
 Bir keramet olmaz idi olmasaydı Mustafa
 Ümmeyi mahrumeyiz Mevla bize rahmet qılıp
 Qaya Mehmet olmaz idi olmsaydı Mustafa

(<https://www.youtube.com/watch?v=CJ11kNdAaBc&t=1314s>)

Irak Türkmen halk edebiyatı ürünleri arasında oldukça önemli bir yere sahip olan hoyrat / koryat da mevlit okutma sırasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin okunan methiyelerden sonra uzun havaya geçiş yapıldığı sırada yaygın olarak Süleyman Çelebi, Ahmet Refet Efendi, Muhammediye, Ahmediye, Mahmudiye kitaplarında yer alan metinler yanında hoyrata da başvurulmaktadır. Örneğin,

Kimsesiz kimse yoxtu
 Herkesin var kimsesi
 Geldiğ bize şefi ol
 Ey kimsesizler kimsesi

Muhammed'i
 Haq sever Muhammed'i
 Allah sevdi Muhammed'i
 Kim sevmez Muhammed'i
 Her ki gözü kör olsun
 Kim sevmez Muhammed'i

Göreydi
 Gökte parlağ gör aydı
 Keşke gözüm bir lahza
 Peyğmaberi göreydi

*Baş qaldır bax semaya
Gökteki bitav aya
Bu gün viladet günü
Salavat Mustafa 'ya*

*Sence mal
Kimsede yox sence mal
Ay titrer gün dolandır
Gösterendav sen cemal*

*Bin qazanı
Xer doldur bin qazanı
Peyğmebere salavat veren
Yüz veren bin qazanı*

*Her ağaçta gül olmaz
Her dalda bülbül olmaz
Peyğmabere uymayan Cennete nail olmaz
Onu candan sevmiyan
İmanı kamil olmaz*

*Gülden güzel
Gül güzel gülden güzel
Peyğamber güller gülü
Var mı bu gülden güzel*

Yukarıda örnekleri verilen methiye, şiir ve hoyrat metinlerinde hep peygamber efendimizin kişiliğinden, mücadelesinden, fedakârlığından, ahlakından, meziyetinden övgü ile söz edilmektedir. Mevlit törenlerinde okunan bu metinlerde Hz. Muhammed'e duyulan sevgi ve saygı ortaya konulmaktadır. Bu sebeple mevlit törenlerinin, Türklerin peygamber efendimize ve İslam'a yönelik sevgi ve bağlılıklarını yansıttığı söylenebilir.

Mevlit okutma sırasında methiye, şiir ve hoyrat parçaları arasında mevli-di okuyan ekiplerden biri yüksek sesle "Seydi âlemine salavat" diye seslenir. Hazır bulunanlar da ellerini kalpleri üzerine koyarak salavat çekerler.

Yukarıda örnekleri verilen methiyelerde görüldüğü gibi, son dörtlükte methiyeyi yazan şairin adı anılır. Bu da âşık edebiyatında kullanılan mahlas geleneğinin bir yansıması olarak kabul edilebilir.

Mevlit okutma sırasında Süleyman Çelebi, İbrahim Refet Efendi'nin eserleri haricinde söylenen ve okunan metinlerin tamamı Irak Türkmen Türkçesinin ağız özelliği ile yazılıp okunmaktadır / söylenmektedir.

Şunu da belirtmekte yarar var, mevlit sırasında peygamber efendimiz, ehli beyti ve dört halife ile ilgili Arapça şiir ve övgüler de söylenir. Bunlar çoğu zaman Arap dünyasında yazılan yüzlerce mevlit metninden alınır. Arap kökenli yazar Ahmed bin Dernike, “Mîcam Âlam Şuara el-medh el-nebevi” (معجم أعلام شعراء المدح النبوي) adlı kitabında Arapça mevlit ve methiye yazan şairlerin künyelerini ele almış ve eserlerinden örnekler vermiştir.

Mevlidin sona ermesi ile birlikte herkes kibleye doğru yönelir başlarını yukarıya doğru kaldırıp ellerini açarak mevlidi okuyan kişinin yaptığı dualara “âmin” der. Mevlidin sonunda mevlidi düzenleyen veya kendisi için mevlit düzenlenen kişinin adı anılır ve mevlit okuyan kişi, mevlidin Cenab-ı Allah nezdinde kabul olmasını niyaz eder (Kk).

Mevlidi okuyan ekibe mevlidi düzenleyen tarafça hediye olarak bir miktar para ödenir.

Sonuç

Çok köklü bir geçmişe sahip olan Türklerin Irak coğrafyasındaki uzantılarını temsil eden Türkmenler, coğrafyanın getirdiği şartlardan dolayı farklı millet ve etnik gruplarla bir arada yaşamaya mahkûm edilmişlerdir. Yaşadıkları coğrafyada farklı kültürel unsurlarla etkileşim içinde bulunmuş, sahip oldukları kültür unsurlarına yeni unsurları katarak zenginleştirmişlerdir.

Irak'ta yaşayan diğer millet ve etnik gruplara saygı duymakla birlikte Türk Milletinin temsilcisi olan Türkmenlerin Müslümanlık ve Peygamber efendimiz Hz. Muhammed, ehlibeytine ve dört halifeye karşı olan sevgi ve saygı anlayışları ayrıcalıklı ve farklı olduğu söylenebilir. (Bunlara gerek var mı bilemedim?)

Müslüman bir topluluk olan Irak Türkmenleri arasında mevlit okuma geleneği, peygambere sevgi, saygı ve bağlılığın göstergesi Allah'a şükretmek için bir araç olarak benimsemiştir. Bu yüzden yaşanan tüm gelişmelere ve hayatın getirdiği yeni koşullara rağmen Türkmenler bu geleneği milli kimliklerinin bir parçası olarak devam ettirmişlerdir.

Irak Türkmen halk şairleri arasında Hz. Muhammed için şiir yazıp ona duydukları sevgi ve saygıyı dile getirme geleneğinin Osmanlı dönemine kadar uzandığı söylenebilir.

İcra edilen mevlit törenleri sırasında folklor ve halk edebiyatı ürünlerinden yararlanıldığı görülmüştür. Sözelimi yukarıda örnekleri verilen methiye dörtlükleri Türklerin milli vezni sayılan hece ölçüsü ile yazılmıştır. Bununla birlikte methiyelerin son dörtlüğünde şairin adı veya mahlası belirtilmiştir. Ayrıca Irak Türkmen halk edebiyatının can damarını temsil eden hoyratlar da mevlit geleneğinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Irak Türkmenleri arasında mevlit okutma geleneği sosyal bir tabakaya mahsus olmayıp her tabaka ve seviyede olan insanlar / aileler doğum, düğün, ölüm, sünnet, mezuniyet vb. günlerde mevlit okutmaktadırlar.

Irak Türkmenleri arasında düzenlenen mevlit törenleri, toplum bireyleri arasında kaynaşma, yeni nesillerin dinî açıdan sosyalleşmeleri, topluma dinî bilgilerin verilmesi, İslam dinini ve bu dinin elçisi ile ilgili ecdadın icra ettiği geleneklerin aktarılması açısından oldukça önemli bir fonksiyona sahiptir. Toplum bireyelerine dinî bilgi, düşünce ve duyguların ulaştırılması konusunda mevlitler oldukça önemlidir. Bununla birlikte mevlitler, toplumun sahip olduğu kültürel değerlerin ve unsurların yaşatılmasında da önemli bir rol oynamaktadır.

Bütün bunlarla birlikte Irak Türkmenlerinin dinî ve milli kimlik ve değerlerinin gelecek nesillere aktarılması konusunda mevlitlerin oldukça önemli bir fonksiyona sahip olduğu ifade edilebilir.

Irak Türkmenleri, mevlit törenlerinde yaşatılan gelenekler ve söylenen methiye, okunan şiir, hoyrat ve diğer edebî ürünlerle, Türkiye ve Türk dünyasının muhtelif yerlerinde yaşayan Türklerle dil, din, örf-âdet, düşünce ve değer yarguları birlikteliğini sürdürmektedir. Bu bakımdan mevlit okuma geleneği hem dinî hem millî kimliği yaşatma açısından apayrı bir öneme sahiptir.

Aşağıda “Ulu Peygamber” başlıklı methiyenin parçasında yer alan sözcüklerin anlamına bakıldığında Türkmenlerin peygamberimiz Hz. Muhammed’e karşı ne düşündüklerini, onu nasıl sevdiklerini, ona ne kadar inandıklarını ifade etmek açısından dikkate değer bir örnektir.

*Mevlidi peygamber şad eder bizi
Qiyamet mahşerde yad eder bizi
O sırat köprüsü Musuluman izi
Geçirt o sıratı bizi peygamber
Edecektir azat bizi peygamber
Ulu peygamber şanlı peygamber*

Ekler

Kaynak kiřimiz Molla Ahmet Beyazıt Hrmzli

İçlerinde Molla Ahmet Beyazıt Hrmzli'nn de bulunduğu bir mevlit-
han ekibi

Kaynaklar

- Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi Sayı 17, s.77-103
- Ateş, Ahmet (1954), Vesiletü-n Necat Mevlid, Kılıç Yay. Ankara.
- Dernike Ahmed, “Müicam Âlam Şuara el-medh el-nebevi.(معجم أعلام شعراء المدح النبوي).
<https://al-maktaba.org/book/23679/288>
- Ekinci, Ramazan (2011). “Diyarbakırlı Re’fet ve Mevlidi”, Celal Baya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:9, Sayı:1, s. 187-2020
- Ermış, Hacı. (2019), “Kıbrıs Türk Toplumunda Mevlid Geleneği”. Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi, II/4 (Şubat) s. 21-30
- Hürmüzlü, Habib (2013), Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü, 2. baskı, Fuzuli Matbaası, Kerkük
- Kara, Mustafa–Kemikli, Bilal (Editör) (2007), Süleyman Çelebi ve Mevlid, Osman-gazi, Belediyesi Yay. Bursa.
- Kemikli, Bilal-Çetin, Osman (Editör.) (2010), Bir Kutlu Doğum Şaheseri Mevlid ve Süleyman Çelebi, TDV Yay. Ankara
- Öz, Mustafa (2004). “Hüseyniye”, TDVİA C.19, TDV Yayınları, İstanbul 28-29.
- Özel, Ahmet. “Mevlid”, TDVİA C.29, TDV Yayınları, Ankara, 475-479.

İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mevlid#1>

Özdemir, Mehmet (1999), “İbn Dihye El-Kelbi”, TDVİA C:19, İstanbul, TDV Yayınları, 413-414

Sait, Halil İbrahim (2019), Lamahat İctimaiye min Tarih el-Turkman (Kerkük). Kerkük Timurtaş, Faruk (1980), Mevlid Süleyman Çelebi, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Yanmış Mehmet. (2012), “Diyarbakır’da Mevlid Geleneği ve Bazı İller ile Karşılaştırmalı Bir Analiz”. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 21, Sayı: 1, s. 115-133.

Kaynak Kişi

Molla Ahmet Beyazıt Hürmüzlü, 1994, Kerkük’e bağlı Tirkalan doğumlu.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.youtube.com/watch?v=CJI1kNdAaBc>

<https://www.youtube.com/watch?v=HYnOhQeB2W0>

<https://www.youtube.com/watch?v=UgDZKwn4Ywk>

https://www.youtube.com/watch?v=utlZ_TXubjU

<https://www.youtube.com/watch?v=2WQv39TsZzU>

<https://www.youtube.com/watch?v=Dqlk8CWi5yY&t=1010s>

<https://www.youtube.com/watch?v=CJI1kNdAaBc&t=1314s>